

Van de natuurbeschermingscommissie

Hugh P. Gallacher

Vuur als vriend

Dat naast de enorme schade die vuur kan toebrengen aan onze laatste restanten bos, heide, duin en veen, ook een heilzame werking van vuur uit kan gaan, is iets dat aparte vermelding verdient. Bij een vorige gelegenheid (1) zagen wij reeds, dat men bij de bestrijding van een grote natuurbrand gebruik kan maken van tegenvuren: kleine vuren die men zelf aanlegt en onder controle houdt, en waarmee men het aanwezige brandbare materiaal opruimt nog vóór de grote brand zich ermee kan voeden. In het algemeen kan men stellen, dat beperkte, gecontroleerde branden op plaatsen waar dit het veiligste is en op tijdstippen waarop de minste schade wordt berokkend aan flora en fauna, de hoeveelheid brandbaar materiaal in een terrein verminderen en daardoor het gevaar voor ongewenste branden aanzienlijk verkleinen. Dergelijke branden behoren dan - tezamen met o.a. het snoeien van dode takken, het ruimen van kapresten en het aanleggen van brandsingels - tot de bedrijfstechnische maatregelen die tot doel hebben, een natuurgebied als zodanig voor beschadiging of verlies te behoeden.

Doch zo'n *bescherming* van natuurterreinen is veelal niet voldoende. Zeker in een land als Nederland, waar de invloed van de mens als verstoorder van rust, als bemester, vervuiler, verwarmder en omzetter (2, p. 57) en als 'bouwer van landschappen' nagenoeg overal werkzaam is, is het een illusie te menen, dat wij kunnen volstaan met het afschermen van natuurgebieden tegen kwalijke invloeden 'van buiten af', zoals vervuiling door afvalstoffen, verstoring door recreanten, beschadiging door storm of vernieling door brand. In veel gevallen immers is wat wij voor een ongerept natuurgebied houden, toch zozeer het resultaat van menselijke activiteiten, dat simpelweg 'niet meer ingrijpen' binnen de kortste keren zou resulteren in een verdwijning van de huidige vegetatie. Akkers, hooilanden, veenplassen, heidevelden en rietlanden zijn alle landschapstypen, die hun ontstaan juist te danken hebben aan de invloed van de mens, en die m.b.t. hun voortbestaan dan ook van diezelfde beïnvloeding afhankelijk blijven. Akkers en hooilanden waar niet regelmatig gemaaid wordt, verliezen op den duur hun karakteristieke variatie doordat dominante plantesoorten 'hun kans waarnemen'. Veenplassen dreigen allengs te verlanden en plaats te maken voor moerasbossen. Heidevelden die niet worden opengehouden, raken langzamerhand begroeid met eik, berk en Grove den. Aangezien van deze half-natuurlijke landschapstypen - die vaak zeer kenmerkend zijn voor Nederland - een aparte bekooring uitgaat, tracht men ongewenste ontwikkelingen tegen te gaan door blijvend in te grijpen: afgraven, afplaggen, beakkeren, beweiden, bemesten, afbranden, afmaaien en afhakken vormen een scala van maatregelen die men kan rekenen tot het 'natuurtechnisch milieubeheer' (2, p. 65). Naast bescherming is dus ook *beheer* geboden. Het beheer van heidevelden bestond in vroeger dagen vrijwel geheel uit intensieve beweiding met schaapskudden. Deze beweiding had tot gevolg, dat de heide zich voortdurend verjongde en dat begroeiing met bomen geen kans kreeg. Aangezien de schapenteelt in deze vorm nauwelijks rendabel meer is, moet de beheerder van een heideveld naar andere middelen uitzien om het terrein zijn open karakter te laten behouden en de heideplanten niet en masse te laten verouderen.

Jeneverbessen (Juniperus communis)
in het Mantinger Zand

Foto: E. E. Booy-Hietink

Teneinde een heideveld open te houden, kan men het terrein ontdoen van jonge bomen. Dit kapwerk is echter nogal arbeidsintensief en bovendien een Sisyphus-arbeid: het omringende bos zorgt voor een permanente aanvoer van nieuwe zaaiplanten, terwijl met name berken na gekapt te zijn, weer aangroeien. Los daarvan biedt het kappen geen oplossing voor het verjongen van de heide. En voor verscheidene vogelsoorten is het van groot belang dat heide gevarieerd is naar diverse leeftijdsstadia. Zo stelde Eygenraam vast, dat het Korhoen behoefte heeft aan:

- (a) korte en niet te dichte begroeiing om er te kunnen roesten; aangezien de vogels nooit lang op een en dezelfde plaats overnachten, dient een dergelijke jonge vegetatie in ruime mate aanwezig te zijn.
- (b) matig lange heide om de tijd door te brengen tussen de ochtend en de middaguren; aangezien de vogels dan rusten, dienen deze plaatsen zo min mogelijk betreden te worden.
- (c) hoge, volgroeide heide om in te kunnen nestelen.

Ook bij vogels als Kievit, Watersnip, Wulp, Grutto, Goudplevier, Morinelplevier en Groenpootruiter (de laatste drie soorten broeden niet in Nederland) vormen heidevelden met voldoende variatie aan oude en jonge planten een belangrijk deel van hun biotoop.

In dit verband kan het aanleggen van vuren een bruikbare methode zijn. Om afwisseling in de vegetatie te verkrijgen beveelt Van der Ven (3, p. 10) aan, van een heidegebied per 100 ha jaarlijks een gedeelte van zo'n 10 ha af te branden. Dit zou dan wel in de maanden januari of februari moeten plaatsvinden aangezien tijdens de zomermaanden de grond te droog is en de kostbare humuslaag vernield zou worden. Het is een methode

die niet de nadelen heeft die andere maatregelen met zich meebrengen: Maaien veroorzaakt - indien dit machinaal plaatsvindt - grote schade aan het terrein, kappen is - zoals wij zagen - noch afdoende noch voldoende en beweiding is slechts beperkt toe te passen omdat:

- (1) heide op arme grond te weinig voedingswaarde heeft voor schapen;
- (2) vochtige heide doorgaans slecht begaanbaar is voor een kudde;
- (3) een schaapskudde dagjesmensen aantrekt en aldus verstoring teweeg brengt;
- (4) het houden van een kudde alleen m.b.v. de verkoop van ijs en souvenirs betaalbaar gemaakt kan worden.

Afbranden als beheersmaatregel vergroot de vruchtbaarheid*) van de grond en is bovendien eenvoudig, doeltreffend en goedkoop. 'For burning as a management method the low yearly costs are noticeable. In fact only the costs of wages are of importance. Investments are extremely low and a drip-torch is in fact the only implement required' (3, p. 12).

In ons land wordt vuur ook nog bij een heel andere gelegenheid te baat genomen. In de nieuwe IJsselmeerpolders wordt bij het eerste droogvallen m.b.v. vliegtuigen riet ingezaaid. Als resultaat daarvan is na twee jaar de bodem geschikt voor verdere bewerking en ontdoet men zich weer van de rietvegetatie. Met het oog op de uitgestrektheid en de moeilijke begaanbaarheid van het gebied wordt door middel van gigantische vuren een eind gemaakt aan de begroeiing. Wat dan volgt, is in de ogen van natuurliefhebbers niet bepaald een verbetering: de onafzienbare moerassen, die zovele eenden, ganzen, steltlopers en roofvogels herbergen, maken plaats voor even keurig als nuttig cultuurland. Doch daarover wil ik het hier niet hebben. Belangrijk is, dat vuur kennelijk ook aangewend kan worden met het doel, een nieuw landschap te creëren: vuur als methode voor de *bouw* van landschappen.

Toen op 12 mei 1971 door een brand op de Deelerheide, veroorzaakt door een militair vliegtuig, ca. 15 ha onaantrekkelijk bos was vernietigd, heeft men van de nood een deugd gemaakt en besloten, de restanten van het verbrande bos door de genie te laten verwijderen. De overgebleven zandvlakte ontwikkelde zich tot een stuifzandgebied, dat nu gedeeltelijk met Schapezuring begroeid is. Door de mogelijkheid van fraaie vergezichten is het landschap een stuk charmanter geworden. In dit geval was de brand nog een ongeluk, maar wat let ons om het middel vuur met overleg 'ter hand te nemen', om zodoende veranderende opvattingen over de gewenste opbouw van ons landschap daadwerkelijk gestalte te geven?

Naaldhout, dat een belangrijk deel van ons bosoppervlak beslaat, is noch vanuit floristisch, noch vanuit faunistisch, noch vanuit recreatief oogpunt bijzonder aantrekkelijk (om een voorbeeld te noemen: Tinbergen (4, pp. 70-71) rekende al voor, dat het aantal territoriumbezettende vogelparen per 10 ha schraal dennenbos 11 bedroeg, per 10 ha rijk dennenbos 35 en per 10 ha gemengd bos op de Veluwe 55). Naar aanleiding van de stormen die in november 1972 en april 1973 in onze bossen een enorme ravage hebben aangericht, opperde E. Laarman (5) de gedachte om de opengevallen plaatsen niet automatisch weer opnieuw te beplanten, doch na te gaan of men door meer variatie toe te laten de schoonheid van de bossen zou kunnen verhogen. Als mogelijkheid noemt hij het stimuleren van:

1. spontane ontwikkeling van een pioniersstadium tot enigerlei vorm van bos.
2. kruidenvegetaties.
3. heide-arme weiden.
4. droge of vochtige heide.

Met dit pleidooi kan ik volledig instemmen. Daarenboven is het het overwegen waard, of wij bij een dergelijke landschapsbouw moeten afwachten wat het toeval (c.q. storm of brand) ons aanbiedt, of dat wij een grotere activiteit moeten ontplooiën en de ontwikkelingen in door onszelf gewenste banen leiden. Vuur - mits 'in handen van' ter zake kundigen - kan ook hier onze vriend zijn.

Verwijzingen

- *) Vergroting van de vruchtbaarheid is ook een nadeel. Hierdoor zal op de duur de hei verdwijnen; de hei heeft nl. een voedselarme bodem nodig.
- (1) Gallacher, Hugh P., 1975. In het geweer tegen de rode haan, *Natura* 72, nr. 5 (828), pp. 63-65.
- (2) Leeuwen, Chr. G. van, 1973. Oecologie en natuurtechniek, *Natuur en Landschap* 73/3, pp. 57-67.
- (3) Ven, J. A. v. d., z.j. Nature management in the Netherlands and its financial consequences, with special attention to the role of fire, manuscript RIN.
- (4) Tinbergen, L., 1962. Vogels in hun domein, Zutphen.
- (5) Laarman, E., 1973. Nieuwe kansen in door stormen geteisterde bossen, *Natuur en Landschap* 73/2, pp. 54-56.

Adres van de schrijver:

Boekaankondiging

'VIJFTIG JAAR IN THIJSSE'S HOF'

Dit boek verschijnt in september a.s. bij B.V. Thieme & Cie te Zutphen en wordt uitgegeven ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van de Hof op 26 september 1975.

De uitgave kwam tot stand door samenwerking van:

- De Stichting Thijssse's Hof, Planten- en Vogeltuin in het Bloemendaalsche Bosch
- Het Instituut voor Natuurbeschermingseducatie
- De Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland
- De Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, die het boek in haar Natuurhistorische Bibliotheek als nr 19 opnam.

Inhoud:

Ter inleiding, Dr D. H. Peereboom Voller; Van natuurlijke tot geleide wildernis, G. van Eck; Een halve eeuw vreugden en zorgen om Thijssse's Hof, Charlotte Noë; Een instructieve heemtuin op natuurlijke basis, Dr G. Londo; Vogels in de Hof, Drs W. J. Holthuizen; Insektenbezoek, Redaktie; Thijssse's Hof en het onderwijs, J. A. Nijkamp; In het kort: wat er te zien is (met kaart), Dr G. Londo; Literatuur. Verantwoording van illustratie (vele foto's en met tekeningen van Dr J. Wilcke).

Winkelprijs f 9,50. Voor leden van de hierboven genoemde Verenigingen en Stichting f 8,50 (incl. porto). U kunt het boek nu reeds bestellen bij: Bureau K.N.N.V. te Hoogwoud, giro nr 13028. Dadelijk na het verschijnen wordt het toegezonden.

Bij de Natuurhistorische Bibliotheek zijn in voorbereiding:

'De wilde ganzen in Nederland', door Th. Mulder, J. Philippona, A. Timmermans en T. Lebrét.
'Atlas van de Nederlandse Grassen', door J. Landwehr.

* de serie 'Ons krijtland Zuid-Limburg', waarvan nr 5 in voorbereiding is.

* de serie 'Wetenschappelijke Mededelingen', nr 109 is in druk.

* de 'Tabellenserie van de Strandwerkgemeenschap'.

Nogmaals Voorjaarshelmkruid

Naar aanleiding van het artikel van Dr Hubert in *Natura* van mei 1975 schrijft dr E. C. M. Roderkerk l.i. nog het volgende: Toen het Nationale Park De Kennemerduinen in 1950 werd gesticht kwam het Voorjaarshelmkruid daar alleen voor in het noordelijk deel van het terrein (Brederodeberg en omgeving). Nu, vijftientwintig jaar later, groeit deze plant op vele plaatsen over het gehele nationale park verspreid en in grote aantallen.

In dit gebied is dus geen sprake van 'delen in het tragische lot van vele andere soorten' integendeel: het verspreidingsgebied is sterk uitgebreid en het aantal is vele honderden malen vergroot.

Voorts is mij een theorie bekend volgens welke het Voorjaarshelmkruid een z.g. kloostertuinplant zou zijn, die tijdens de kruistochten is meegenomen uit het Middellandse Zeegebied en in de kruidentuinen van de kloosters verder gekweekt.

Dr E. C. M. Roderkerk l.i.